

Ярослава Музика — художник і подвижник національного руху та книга про неї

Як не дивно, але розрізнені, хоча й численні факти про життя, творчість та випробування, що випали на долю Ярослави Музики (1894-1973), досі не були об'єднані в монографічному виданні, аж поки до справи не взялася мистецтвознавець Євстахія Шимчук. Текст книги був готовий до друку ще 2013 року, але прийшов до читача лише 2016 завдяки благодійні підтримці свідомих патріотів української культури.

Перед нами поважне мистецтвознавче дослідження із розлогим науковим апаратом, посиланнями тощо. Автор монографії зауважила весь масив інформації, який напрацювали попередники. При цьому книга читається легко, із захватом, наче детективна історія. Біографічний та історико-соціальний методи дослідження, що ними скористалася Є. Шимчук, подарували читачам живий, тріпотливий образ Ярослави Музики — художника модерного типу, делікатної жінки, втім — борця за незалежну Україну. «Попри власну несміливість, Музика завжди була рішучою до справ», — зауважує Є. Шимчук.

Ярослава музика формувалася в аурі ідей Івана Франка. Автор монографії виразно унаочнює прекрасний дуалізм Музики — її мистецький хист, який був невідокремленим від боротьби за возз'єднання західних земель із Наддніпрянською Україною. «Інтелектуальний світ України, живлений колосальними втратами й безперервними надіями, — зауважує Є. Шимчук, — зумів через індивідууми (Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесю Українку, Андрія Шептицького, Йосипа Сліпого) на зламі століть сконцентрувати зусилля представників культури на утвердження ідеї самоідентифікації, що було непростим завданням у переклику поколінь». Як і більшість її колег за фахом та переконаннями, Є. Музика бачила себе активним учасником національних змагань: спочатку проти поневолення Галичини імперією Габсбургів, надалі — в боротьбі проти гітлеризму, сталінізму. Не випадково автор монографії на титульній сторінці закарбувала слова Ярослави Музики: «Призначення — природне як небо».

У щасливому піднесенні починалась мистецька юність Музики в контактах із майстрами Іваном Трушем, Оленою та Ольгою Кульчицькими, під впливом зустрічей та ідей Михайла Бойчука

та Олександра Архипенка, у враженнях від розлогої культурної інформації, що до Львова надходила з Парижа, Відня, Берліна.

Як митець, Ярослава Львівна дебютувала 1921 року на виставці «Гуртка діячів українського мистецтва» (ГДУМ) у колі шляхетних колег Олекси Новаківського, Петра Холодного, Павла Ковжуна, Миколи Федюка, інших. Директор національного музею Іларіон Свенціцький залучив тоді її до збиральництва старожитностей, а згодом — до реставрації іконопису. Культурне коло, куди увійшла Музика, сповідувало принцип: «Мистецтво — є душа нації, а нація без мистецтва, без культури душі — ніколи нацією не буде».

Творче самовдосконалення Музики було її родовою рисою. У 1927-1928 роках художник, тоді вже співробітник музею та реставратор, відвідала Київ, а за порадою М. Бойчука, Москву та Новгород, повсюдно вивчаючи систему візантійського живопису. Автор монографії веде читача дорогами, якими пройшла Музика в Карпатах, захопившись мистецтвом гуцулів, а в Європі — музеями Швеції та Парижа. Твори французьких новаторів із Монмартру привертали особливу увагу пані Ярослави. Широка культурна освіченість Музики дозволила їй стати однією з очільників авангардного товариства «Артес» (Львів).

Займаючись професійно реставрацією середньовічного та барокового живопису, Я. Музика водночас обстоювала творчу свободу експериментаторів. Це не було легкою справою на околицях Європи. «Вплив Ярослави Львівни на розвиток мистецтва у Львові колосальний, експериментами у графіці, живопису, на склі, емалі, мозаїці, тканевій аплікації, вибійці, реставраційній справі й у статтях», — засвідчує Є. Шимчук.

На Україну насунуся сталінський терор 1930-х років — «червона косарка», за виразом Є. Шимчук. Інтелігенція Галичини із жахом дізнавалася про долю київських колег. Приголомшували звістки про таємничі смерті та зникнення друзів. Тоді відбулися арешти професорів Академії Мистецтв і серед них Михайла Бойчука, невдовзі розстріляного. Після переїзду у 1932 р. до Харкова Лариси Крушельницької була знищена вся її родина. Омріяне з'єднання Західної України з Наддніпряниною (Радянською Україною) почала сприйматися як загроза. Водночас у Галичині Польська поліція відстежувала мистецькі заходи українства. Львівська інтелігенція опинилась між молотом та наковальнею.

Загибель Крушельницьких стала застереженням для багатьох галичан. «Творча неволя побратимів, трагічність сотень доль відлунювала у Львові, — пише Є. Шимчук. Водночас «атмосфера розділених кордонами українців спонукала до більшої активності».

1939 року Західну Україну поглинув Радянський Союз (УРСР). Невдовзі сталася навала гітлеризму. Українська повстанська армія вела нерівну боротьбу з обома ворогами, поступаючись їм у військовому оснащенні, але не в патріотичному духові національно свідомих вояків. Ярослава Музика вступає до лав ОУН (Організація українських націоналістів) з псевдонімом «Сова». «Жилося тяжко, та необхідним був організаційний дух та інформація», — наводить слова Музики автор монографії. В несприятливих умовах війни Музей готував нову експозицію українського мистецтва XIV-го – XX-го століть. Всупереч атмосфері варварства митці Львова об'єдналися у СПУОМ (Спілку праці українських образотворчих мистецтв) та створили «Вищу образотворчу студію». Ректором був Василь Кричевський, а серед професорів — митрополит Андрій Шептицький.

Ярослава Музика була багаторічним головою «Асоціації незалежних українських митців». «Організаційний талант, цілеспрямованість, тактовність, зібраність — це ті риси, — відмічає автор монографії, — які дозволили Музиці впродовж років утримувати рівновагу між поколіннями митців, об'єднаних в АНУМ». З приходом до Львова радянської влади Музика спромоглася зберегти установчі документи АНУМ та унікальний архів Михайла Бойчука, ім'я та творчість якого совети намагалися стерти з культурної мапи України. «Ярослава Музика завжди була на гребні всіх значних суспільно-мистецьких подій», — стверджує Євстахія Шимчук. Суспільне положення Музики в той час було хитким. Від імені ОУН художниця вела перемовини з радянами про мирні ініціативи, і в цьому процесі була корисна владі. Але у справі НКВС, заведеної на Музику 1944 року, дана характеристика: «По окраске украинская националистка». Наказ за підписом Берії (1944) «О выселении всех Украинцев в отдалённые места СССР» поставив Львів, за визначенням В. Стуса, в ситуацію «смертоіснування — життесмерті». Греко-католицька церква тоді увійшла в десятиліття підпільної діяльності. Не тільки інтелігенцію Львова та інших західноукраїнських міст, але цілі карпатські села виселялися до Сибіру. Ярославу Музику заарештували 1948 р. та

відправили на заслання на двадцять п'ять років. Арешт відбувся у глузливий, майже сюрреалістичний спосіб. Влада надала художниці путівку до будинку творчості у Гурзуфі. Коли Музика почала писати етюди на узбережжі, її звинуватили у шпигунстві на користь Туреччини. Цю кричущу інформацію Є. Шимчук розшукала в нещодавно відкритих архівах КДБ.

Про «сибірські курорти» Музика писала: «Хто в лагері не був, той буде, — а хто був, той не забуде». Автор монографії подає «Нехронологічні уривки з Лагеру», з яких постає образ сильної духом каторжанки, що після тяжкої праці примудрялася малювати на каміні, на слюді та на уривках паперу.

Про Музику клопотався чоловік та друзі, писали листи, доводячи абсурдизм вироку. Ярославу Львівну звільнили 1955 р. Додому вона повернулася інвалідом II-ї групи, але повністю відновила творчий потенціал та включилася у громадську діяльність шістдесятників.

Євстахія Шимчук подає картину складної ситуації мистецького загалу Львова 1950-1970-х рр. Звинувачення в націоналізмі та формалізмі були постійними. «Майстерні художників-шістдесятників залишалися нескореною територією національного руху в глухі часи глобального контролю тоталітаризму», — писав Роман Короготський. Ярослава Музика і тоді була в середохресті боротьби за духовну свободу. Взірцем для львів'ян був провідних УГКЦ кардинал Йосип Сліпий, донедавна мученик сталінських концтаборів. Соціо-культурна аура монографії є важливою частиною дослідження. Історію життя та авангардної творчості Ярослави Музики подано невіддільно від невпинної боротьби Галичини за цілісну, незалежну Україну. Текст книги з розвоєм архівних розвідок, унікальних документів є творчим подвигом дослідника та поважною культурною подією. Євстахія Шимчук, подібно до Я. Музики, живе за принципом Григорія Сковороди — «байдужості до благ земних, вмінням панувати над тілесними болями, невибагливості у щоденному житті та у змаганні до етичних ідеалів». Тільки на цьому ґрунті авторові було дано опанувати складну джерельну базу та втілити у книзі портрет доби і яскравої особистості мисткині.

Ольга Петрова

ЛЕСЛАВА МУЗИКА

ПРИЗНАЧЕННЯ ПРИГОДНЕ, ЖК НЕБЭ

ЛЕСЛАВА МУЗИКА